

O'QUVCHI QIZLARNING RUHIY JARAYONLARINI YAXSHILASH, TA'LIM-TARBIYA BERISH HAMDA ULARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PSIXOLOGIK MASALALARI

Sayyora Qurbonova Saminovna
Farg'ona viloyati Buvayda tumani
27-umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya. Qizlarimizni odatda “erga tegishing kerak” deb tarbiyalaymiz va hamma maqsadlarimiz shunga yo'naltiriladi. Shunday ekan, taklifga yarasha talab deganday ko'pchilik yigitlarimiz ham o'qigan emas, aynan ro'zg'or ishlariga uddaburon qizlarga xaridor bo'lishi tabiiy. Chunki, bunday qizlarni boshqarish o'z dunyoqarashiga ega qizlarni boshqarishdan ko'ra osonroq bo'ladi.

Kalit so'zlar: erta nikohlar, qizlar uchun ta'lim, ijtimoiy oqibatlar, iqtisodiy oqibatlar, salomatlik oqibatlari, bolalar huquqlari, gender tengsizlik, ruhiy holat, tushkunlik, psixik jarayonlar

KIRISH

Keyingi paytlarda qizlarni o'qitishga bo'lgan munosabat nisbatan o'zgargandek bo'lsa-da, kunda-kunora yon-atrofimizdagi ko'plab holatlarni ko'rib, bu ijobiy o'zgarish yetarlighi emasligini tushunamiz. Qiz bola omadi kelib o'qidi ham deylik, lekin ularda turmushga chiqqach, kasbiy faoliyatini davom ettirish mushkul masalaga aylanadi. Ishlashga ruxsat olish uchun ham ko'p holatda ular barcha mas'uliyatni bo'yniga olishga majbur bo'lishadi: ya'ni ham ro'zg'or ishlari, ham farzand tarbiyasi, ham ishni eplash talab qilinadi. Ishga kirishda ham kelgusida “dekret”ga ketadigan xodim ko'pam xushlanmaydi.

Bunday qiyinchiliklar esa o'qish orzusidagi qizlar uchun kelgusida ko'ndalang turadigan muammo bo'lgani sabab shu xohishni boshqasiga almashtirib qo'ya qolish osonroqdek tuyuladi.

“Bo'lajak farzandingiz uchun ona izlang, boshqarish oson qizni emas”

Bu borada psixologlar shunday deydi:

“17-18 yoshdan keyin qizlarimizga qanday munosabatda bo'lishni, qanday tarbiyalashni bilmaymiz. Ularga nisbatan qattiqqo'l bo'lish kerak, degan fikrdamiz. Qattiqqo'llikning zaminida esa – hadik, qo'rquv bor. Ya'ni qizi balog'atga yetayotgan ko'pchilik ota-onalarda “shu yoshdagi qizimni qattiqqo'llik bilan nazorat qilmasam, butunlay erkinlikka berilib, “buzilib” ketadi, yuzimni yerga qaratadi,” degan fikr yotadi. Shuning uchun ham yelkasidagi “yuk”dan qutulish, atrofdagilarning har xil gaplaridan forig' bo'lish uchun tezroq turmushga berish payida bo'ladi. Bunday stereotipni o'zgartirish uchun ota-onalar ham bilimga ega bo'lishi kerak.

Yigitlar ham tanlovda ko'proq o'qimagan qizlarni ma'qul ko'rishadi. Chunki bunday qiz itoatkor bo'ladi, qizning dunyoqarashi va fikrlashi qanchalik tor darajada bo'lsa, uni boshqarish shunchalik oson bo'ladi deb o'ylashadi. Chunki oilada yigitlarni tarbiyalashda ham ma'lum chegaralar o'rnatilgan. Qizlarimizni tarbiyalashda ularga itoatkorlikni, ro'zg'orbop bo'lishni qanchalik singdirsak, shuni ko'rib o'sayotgan o'g'il farzandlarimizni ham shunga tayyorlab boraveramiz.

Lekin ayrim zamonaviy, jamiyatda o'rniga ega yigitlar o'zlariga turmush o'rtoq sifatida o'qimishli, o'ziga ishongan, jamoat orasida faoliyat yurita oladigan qizlarni ma'qul topishadi. Chunki ular o'zlaridan keyingi avlodlari uchun ona tanlashadi, boshqarish oson bo'lgan qizni emas"

Erta turmush qurish va voyaga yetmaganlarni nikohdan o'tkazish jiddiy ijtimoiy muammo bo'lib, u dunyoning ko'plab mamlakatlarida mavjud. Ushbu amaliyot, garchi ba'zi madaniyatlarda an'anaviy bo'lsa-da, yoshlarning salomatligi, farovonligi va rivojlanishiga jiddiy zarar etkazadi.

Erta turmush qurish va voyaga yetmaganlarni nikohdan o'tkazish yoshlarning jismoniy, hissiy va ijtimoiy farovonligiga ta'sir qiluvchi jiddiy ijtimoiy muammodir. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, har yili dunyo bo'ylab 12 millionga yaqin 18 yoshgacha bo'lgan qizlar turmushga chiqadi. Bu bir qator salbiy oqibatlariga olib keladi, jumladan, ta'lim olish imkoniyatining pasayishi, oiladagi zo'ravonlik xavfining oshishi, sog'liq muammolari, kambag'lik va ijtimoiy chetlanish ehtimolining oshishi.

Voyaga yetmasdan (18 yoshga to'lmasdan) turib turmush qurish inson huquqlarining tubdan buzilishi hisoblanadi. Bolani turmush qurish xavfiga olib keladigan ko'plab omillar, jumladan, qashshoqlik, nikoh "himoya", oila sha'ni, ijtimoiy me'yorlar, urf-odatlar yoki diniy qonunlar, noto'g'ri huquqiy baza va nikohning holati. fuqarolik holati dalolatnomalarini qayd etish tizimi.mamlakatdagi davlatlar. Garchi bu amaliyot o'g'il bolalarga qaraganda qizlar o'rtasida ko'proq uchrasa-da, jinsidan qat'i nazar, bu huquqlarning buzilishi hisoblanadi.

Global miqyosda yosh nikohlar darajasi eng yuqori G'arbiy va Markaziy Afrikada qayd etilgan bo'lib, har 10 nafar yoshdan 4 nafari 18 yoshga to'lmasdan turmushga chiqadi. Bolalar nikohining pastroq ko'rsatkichlari Sharqiy va Janubiy Afrika (32 foiz), Janubiy Osiyo (28 foiz) va Lotin Amerikasi va Karib havzasi

(21 foiz)da qayd etilgan.

Butun dunyo bo'ylab bolalar nikohining tarqalishi kamayib bormoqda, so'nggi o'n yillikdagi eng katta muvaffaqiyat Janubiy Osiyoda kuzatildi, bu yerda qizlarning bolaligida turmushga chiqish xavfi uchdan birdan ko'proqqa, deyarli 50 foizdan 30 foizga kamaygan.

Biroq, bolaligida turmushga chiqadigan qizlarning umumiy soni yiliga 12 millionni tashkil etadi va Barqaror rivojlanish maqsadlarida belgilangan maqsad - 2030 yilgacha amaliyotni tugatish uchun taraqqiyotni sezilarli darajada tezlashtirish kerak. Agar

tezlashmasa, 2030 yilga kelib 100 milliondan ortiq qiz 18 yoshga to'lmashdan turmushga chiqadi.

Yuqorida ta'kidlanganidek, erta turmush qurish amaldagi xalqaro qonunchilik bilan taqiqlangan. Shunday qilib, 189 ta davlat ishtirokchi bo'lgan Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risidagi konvensiyaning 16-moddasi 2-bandi nikoh va/yoki balog'at yoshiga yetmaganlar bilan unashtirishni qonuniy asossiz deb tan oladi.

BMT Inson huquqlari bo'yicha Oliy komissari ta'kidlaganidek, erta va majburiy nikohlarning asosiy sabablaridan biri iqtisodiy xavfsizlikning yo'qligi va qashshoqlikning yuqori darajasidir. Natijada, erta turmush qurish amaliyoti, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarning eng qashshoq hududlarida keng tarqalgan. YUNISEF tadqiqotiga ko'ra, eng kambag'al xonadondagi qizning turmushga chiqish ehtimoli eng boy xonadondagi qizga qaraganda uch baravar ko'p.

Sifatli ta'lim va munosib mehnatga ega bo'lish, shuningdek, qashshoqlik siklini buzish va bolalar nikohining avlodlar o'rtasida o'tishi uchun muhim ahamiyatga ega, chunki ko'proq ma'lumotli va badavlat xonadonlardagi qizlar bolaligida turmushga chiqish ehtimoli kamroq.

Butun dunyo bolalar nikohiga qarshi taraqqiyotni jadallashtirish uchun birlashar ekan, odamlarning bu amaliyot haqida fikrlash va harakatlarini o'zgartirishga nima sabab bo'layotganini tushunish uni yo'q qilishning kalitidir.

Agar barcha qizlar o'rta maktabni tamomlasa, bolalar nikohi darajasi, ehtimol, uchdan ikkiga (66 foiz) qisqaradi. Agar barcha qizlar o'qishni davom ettirsalar, bu ko'rsatkich 80 foizdan ko'proqqa tushadi.

Olib borilgan o'rganishlar xorijiy mamlakatlarda erta homiladorlikning asosiy sabablari quyidagilar ekanligini ko'rsatdi:

Madaniy va an'anaviy munosabatlar. Bir qator madaniyat va jamiyatlarda, ayniqsa, Osiyo va Afrikaning ba'zi qismlarida, erta nikoh norma va an'ana sifatida qabul qilinadi. Avlodlardan avlodga o'tib kelayotgan an'anaviy urf-odatlar va umidlar qizlar va o'g'il bolalarning o'smirlik davrida turmush qurishiga olib kelishi mumkin.

Iqtisodiy omillar. Iqtisodiy beqarorlik yoki kambag'allik sharoitida oilalar moliyaviy manfaatlar uchun qizlarini turmushga berishga majbur bo'lishi mumkin. Erta yoshda turmush qurish oilaning moliyaviy farovonligini ta'minlash yoki moliyaviy qiyinchiliklardan qochish usuli sifatida qaralishi mumkin.

Ijtimoiy bosim va gender tengsizlik. Qizlar va yosh ayollar yoshligida turmush qurish uchun oila yoki jamiyat tomonidan ijtimoiy bosimga duchor bo'lishi mumkin. Gender diskriminatsiyasi ayollarni nazorat qilish va bo'ysundirish usuli sifatida erta turmush qurishga olib kelishi mumkin.

Ta'limning past darajasi. ta'lim olishning cheklanganligi, ayniqsa qizlarning erta turmush qurish ehtimolini oshirishi mumkin. Ta'limdan mahrum bo'lgan qizlar o'z

huquqlaridan kamroq xabardor bo'lishlari va hayotlari haqida qaror qabul qilish huquqiga ega bo'lishlari mumkin.

Erta turmush qurish va voyaga yetmaganlarni nikohga olish qizlar uchun ham, butun jamiyat uchun ham jiddiy ijtimoiy, iqtisodiy va sog'liq uchun oqibatlarga olib keladi.

Ijtimoiy oqibatlar:

Ta'limning cheklanishi: Erta turmush qurish ko'pincha qizlarning o'qishini to'xtatishga olib keladi, bu esa ularning malaka va o'zini o'zi bajarish imkoniyatlarini kamaytiradi.

Salomatlik va farovonlikning pasayishi: ko'pincha yosh kelinlar tezroq o'sishga majbur bo'ladi, bu psixologik va hissiy muammolarga, shuningdek, jismoniy sog'lig'ining yomonlashishiga olib kelishi mumkin.

Zo'ravonlik xavfining oshishi: yoshligida turmushga majburlangan qizlar turmush o'rtog'i va oilaviy zo'ravonlikka ko'proq moyil bo'ladi.

Iqtisodiy oqibatlar:

Oilaning iqtisodiy ahvolidan yomonlashishi: Erta turmush qurish oilaning iqtisodiy ahvolidan yomonlashtirishi mumkin, ayniqsa, agar qiz o'qishni tugatmasdan va o'z daromadini olishni boshlamasdan turmushga chiqsa.

Mehnat unumdorligining pasayishi: maktabni tashlab, turmushga chiqishga majbur bo'lgan qizlarga ko'pincha mehnat bozorida o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishga to'sqinlik qilinadi.

Tibbiy oqibatlar:

Reproduktiv muammolar: Erta nikoh homiladorlik va tug'ish davridagi asoratlar, jumladan, erta tug'ilish, kam vazn va ona va bola uchun o'lim xavfi yuqori bo'lishi bilan bog'liq.

Psixologik va hissiy muammolar: Erta turmush qurish ko'pincha bunday mas'uliyatli maqomga tayyor bo'lmagan qizlarda ruhiy tushkunlik, tashvish va boshqa psixologik muammolarni keltirib chiqarishi mumkin.

Umuman olganda, erta turmush qurish va voyaga yetmaganlarni nikohga olish nafaqat qizlarning salomatligi va farovonligiga zarar yetkazadi, balki butun jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishiga ham to'sqinlik qiladi. Shunday ekan, bunday holatlarning oldini olish hukumatlar, xalqaro tashkilotlar va fuqarolik jamiyati uchun ustuvor vazifa bo'lishi kerak.

Erta turmush qurish va voyaga yetmaganlar turmush qurishning oldini olish maqsadida dunyoning turli mamlakatlarida turli dastur va tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Xorijiy tajribaga misollar keltiramiz:

Erta turmush qurish va voyaga yetmaganlarni nikohga olish ko'p bosqichli va tarmoqlararo yondashuvni talab qiladigan murakkab muammolardir. Profilaktik choratadbirlar hodisaning ildizlarini, jumladan, madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy omillarni bartaraf

etish, yoshlar farovonligini ta'minlash va adolatli va adolatli jamiyatni rivojlantirishga yordam berishi kerak.

XULOSA

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, erta turmush qurish va voyaga yetmaganlarning nikohi dunyoda zudlik bilan aralashuv va tegishli choralar ko'rishni talab qiluvchi muhim muammo bo'lib qolmoqda. Bu amaliyotlar nafaqat yoshlarga, balki butun jamiyatga ta'sir etuvchi jiddiy ijtimoiy, iqtisodiy va sog'liq uchun oqibatlariga olib keladi. Ijtimoiy va madaniy jihatdan mahalliy bo'lgan erta turmush ko'pincha qizlarning o'qishini to'xtatib, ularning o'zini o'zi anglash va iqtisodiy ishtirok etish imkoniyatlarini cheklaydi. Iqtisodiy jihat ham muhim rol o'ynaydi, oilaviy ahvolni yomonlashtiradi va qashshoqlik va ijtimoiy chetlanish xavfini oshiradi. Tibbiy oqibatlar, jumladan, reproduktiv muammolar va onaning va bolaning sog'lig'iga tahdid solishi muammoning jiddiyligini oshiradi. Shuni tan olish kerakki, ushbu muammoni hal qilish har tomonlama yondashuv va tarmoqlararo hamkorlikni talab qiladi. Erta turmush qurish va voyaga yetmaganlar nikohiga kirishning oldini olish uchun ta'lim dasturlari, huquqiy chora-tadbirlar, madaniy va ijtimoiy tashabbuslarni amalga oshirish kerak. Qizlarning ta'lim olish va salohiyatini rivojlantirish uchun resurslardan foydalanishini ta'minlashga alohida e'tibor qaratish lozim. Faqat jamiyat va hukumatning birgalikdagi sa'y-harakatlari bilan erta turmush va nikohdan xoli kelajak uchun sharoit yaratish, yoshlarning har tomonlama kamol topishi va o'zini o'zi anglab etishini ta'minlash mumkin. Ijtimoiy-madaniy tashabbuslar. Erta nikoh va nikohning xavf-xatarlari, shuningdek, gender tengligi haqida xabardorlik kampaniyalari va ta'lim dasturlarini o'tkazish ushbu hodisaga hissa qo'shadigan madaniy me'yorlar va taxminlarni o'zgartirishi mumkin. Erta turmush qurish va voyaga yetmaganlarni nikohga olish muammosini hal etish ham huquqiy, ham ijtimoiy chora-tadbirlarni, shuningdek, madaniy munosabat va normalarni o'zgartirishni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi. Shuningdek, profilaktika choralarini ishlab chiqish va amalga oshirishda har bir jamiyatning kontekstual xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1998 y., 5-6-songa ilova (<https://lex.uz/docs/104720>).
2. Abduramanov X.X., Xonto'rayev B., Zokirov Sh. "Erta turmush va erta tug'ruq holatlari: muammo va yechimlar". [Matn]: uslubiy qo'llanma. – Toshkent: "Mahalla va oila nashriyoti", 2021. – 84 b.
3. Abdurmanov X.X., Sodiqova Sh., Abdusamatov X.U. Erta turmush barchaga tashvish [Matn]: uslubiy qo'llanma. – Toshkent: "Mahalla va oila nashriyoti", 2022. – 32 b.
4. Abdusamatov X., Alimjanova D., Dehqonov Sh. Erta turmush: yetti o'lchab, bir kesing... – Toshkent: "Mahalla va oila nashriyoti", 2022. – 48 b.
5. Musurmanova O., Xoliqova M. Reprodukativ salomatlik va jinsiy tarbiya – yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning muhim omili. – Toshkent: O'zRFA "Fan" nashriyoti, 2021. – 68 b